

Obiectul Psihologiei personalității. Asumpții filosofice. Ce este personalitatea?

1. Obiectul Psihologiei personalității
2. Asumpții filosofice relevante pentru psihologia personalității
3. Ce este personalitatea?
4. Psihopatologia personalității
5. Evaluarea personalității

1. Psihologia personalității studiază personalitatea și variațiile sale interindividuale. Mai specific, psihologia personalității se concentrează asupra:

- construcției unei imagini coerente asupra individului și a proceselor psihologice ale acestuia;
- investigării diferențelor existente la nivel psihologic între indivizi;
- investigării naturii umane și a similitudinilor dintre indivizi.

Cu toate că în psihologie tindem să definim personalitatea în funcție de scopul celui care o descrie, s-au conturat două direcții de cercetare a personalității:

- abordarea nomotetică – caută legi generale care pot fi aplicate unor indivizi diferiți (lucrând așadar cu un număr mare de persoane);
- abordarea ideografică – încearcă să înțeleagă aspectele unice ale unui anumit individ.

Din punctul nostru de vedere, studiul personalității face trimitere la două tipuri de conținuturi:

a) Structura personalității

Accentuează componentele acesteia: temperamentul, aptitudinile, caracterul, plecând de la ideea că personalitatea este un sistem constituit din subsistemul dinamico-energetic (temperament), subsistemul efectoriu (aptitudini) și subsistemul relațional (caracterul).

b) Teoriile personalității

O teorie a personalității trebuie să satisfacă patru criterii: descrierea, explicarea, predicția și controlul. Ea ar trebui să aducă ordinea în haos, să ofere *descrieri convingătoare*, să stabilească un cadru pentru organizarea unui volum mare de date. Mai mult, ea trebuie să *explice fenomenele studiate*, să ofere răspunsuri la probleme importante cum ar fi cauzele diferențelor interindividuale, de ce unii oameni au vulnerabilitate psihopatologică și așa mai departe. De asemenea, teoria trebuie să *genereze predicții*, pentru a fi evaluată, corectată sau respinsă. Pentru mulți psihologi, testul suprem al oricărei teorii este capacitatea ei de a prezice evenimente viitoare. În fine, o teorie valoroasă ar trebui să ducă la *aplicații practice importante*, să faciliteze controlul și schimbarea mediului, de exemplu evidențiind tehnici mai bune de psihoterapie, educație sau parenting.

2. Asumpții filosofice relevante pentru psihologia personalității

Un prim aspect este legat de controversa dintre *voința liberă și determinism*. Deținem controlul asupra destinului, putem să ne alegem direcția gândurilor și comportamentelor, sau suntem victimele experiențelor din trecut, ai factorilor biologici sau ai forțelor externe? Unele teorii tind să accentueze una dintre cele două direcții, iar altele sunt mai ponderate, admițând că există atât comportamente determinate de evenimente trecute, cât și comportamente desfășurate spontan.

Dispute aprinse provoacă *rolul eredității și al mediului* în dezvoltarea personalității. Cine are mai multă influență în determinarea comportamentului? Este personalitatea noastră determinată numai de predispozițiile și abilitățile pe care le moștenim sau suntem mai degrabă modelați de mediul în care trăim? Din nou, există teorii care favorizează punctele de vedere

extreme, dar și teorii care, deși pun accentul pe mediu sau ereditate, acceptă rolul diferențiat al acestora în determinarea personalității.

Rolul experiențelor din copilărie a suscitat numeroase controverse, unele teorii susținând că experiențele copilăriei, până pe la vârsta de 5 ani, determină funcționarea personalității adultului. Pe poziții opuse se află teoriile care susțin că personalitatea este mai degrabă independentă de trecut, influențată de condițiile prezentului și de aspirații.

Este personalitatea umană *unică sau universală*? Conform unora dintre teorii, personalitatea este „unică și irepetabilă”, altele, dimpotrivă, acceptă unicitatea în cadrul unor tipare mai largi, în care fiecare comportament poate fi mai mult sau mai puțin universal.

Care este *scopul final al existenței umane*? Suntem mecanisme care funcționează eficient câtă vreme nevoile fiziologice sunt satisfăcute, la fel cum un roboțel funcționează cu baterii? Trăim doar pentru a evita durerea și a căuta plăcerea, într-un veșnic dezechilibru hedonic? Sau suntem interesați de dezvoltarea personală, de atingerea potențialului maxim, de armonia spirituală?

În ce măsură ne modelează cultura în care trăim? Suntem capabili să ne ridicăm deasupra influenței culturale? La aceste întrebări încearcă să răspundă susținătorii *determinismului cultural* și ai *transcendenței culturale*. Încadrarea teoriilor într-o categorie sau alta este relativ ușor de realizat, în funcție de răspunsul pe care îl oferă la întrebarea „Cât este de dificil să cunoști pe cineva din altă cultură?”

O ultimă problemă majoră este aceea a *optimismului* sau *pesimismului* naturii umane, unele teorii împărtășind o viziune mai optimistă asupra acesteia (descriind oamenii ca fiind altruști, sociabili etc.), iar altele susținând o perspectivă mai întunecată.

3. Ce este personalitatea?

Din punct de vedere etimologic, cuvântul "personalitate" derivă din latinescul *persona*, făcând referire la masca pe care o purta actorul în timpul reprezentațiilor de teatru. Termenul de personalitate este utilizat cu nuanțe semantice diferite în filosofie, etică, sociologie, pedagogie, accețiunea cea mai largă oferindu-i-o însă psihologia, domeniu în care s-au inventariat peste 100 de definiții (Dicționarul de Psihologie socială, 1981). Ocupând un loc central în sfera preocupărilor psihologice, personalitatea poate fi socotită cadru de referință pentru delimitarea și explicarea tuturor celorlalte noțiuni din domeniu.

În limbajul comun, cuvântul personalitate este foarte frecvent folosit, oamenii înțelegând prin acesta individul de excepție, creator în domeniul științei, tehnicii sau artei.

În limbaj psihologic însă, „personalitatea este o calitate pe care o poate dobândi virtual orice individ într-o etapă a dezvoltării sale, și anume în perioada adolescenței avansate - întrunind anumite atribute caracteristice” (Radu, 2002, p. 19). Individul ca entitate biologică nu implică în mod necesar atributul de personalitate, indiferent de potențialul predispozițiilor native, acesta devenind dimensiune a personalității, numai prin integrarea dinamică în structurile psiho-comportamentale, elaborate în contextul vieții și activității sociale.

Gordon Allport (1981) grupa definițiile personalității astfel:

a. Definiții prin efectul extern, potrivit cărora personalitatea este „suma totală a efectului produs de un individ asupra societății; deprinderi sau acțiuni care influențează cu succes alți oameni; răspunsuri date de alții, unui individ considerat ca stimul; ce cred alții despre tine” (Allport, 1981, p. 35).

Cei care definesc personalitatea din această perspectivă se apropie foarte mult de accețiunea sociologică a acesteia, ca deținătoare a unui set de rol-statusuri, înțelegându-se că individul care îndeplinește și exercită prin urmare mai multe roluri și ocupă mai multe statusuri are o personalitate mai puternică.

Probabil că putem încadra în această categorie și perspectiva behavioristă asupra personalității. Din acest punct de vedere, personalitatea nu este altceva decât o sumă de răspunsuri învățate la stimuli.

b. Definiții prin structura internă - aceste definiții de tip „omnibus” sau „sac de cârpe” (sic!) introduc în conținutul personalității o multitudine de elemente de la impulsuri, dorințe până la tendințe dobândite prin învățare și experiență. Poate printre cele mai faimoase definiții pe care le putem integra în această categorie este cea formulată de G. Allport (1981): organizare dinamică în interiorul individului a acelor sisteme psiho-fizice care determină gândirea și comportamentul său caracteristic. Conceptele din această definiție sunt următoarele:

- *organizare dinamică* relevă faptul că personalitatea este în continuă schimbare, ea se transformă mereu, păstrându-și totuși identitatea. Această idee a fost preluată de Allport de filozoful grec Heraclit, care spunea că nimic nu este, ci totul devine sau nu te poți spăla de două ori în apele aceluiași râu (apud Hergenhahn și Olson, 1999). Termenul de organizare implică însă și procesul reciproc, cel de dezorganizare, prezent mai ales la persoanele cu tulburări de personalitate;
- sistem *psiho-fizic* este o expresie care „ne amintește că personalitatea nu este nici exclusiv mentală, nici exclusiv nervoasă” (Allport, 1981, p. 40), ea implicând operări atât la nivelul corpului cât și al minții;
- *determină* exprimă faptul că personalitatea nu este o abstracție sau o ficțiune, ci „este ceva și face ceva”. Toate sistemele care alcătuiesc personalitatea sunt considerate tendințe determinante;
- *gândire și comportament* constituie o „etichetă pentru a desemna tot ceea ce poate un individ să facă”, pentru a se adapta mediului „comportamentul și gândirea înlesnesc atât supraviețuirea, cât și creșterea”;
- *caracteristic* exprimă faptul că gândirea și comportamentul sunt unice, individuale, specifice persoanei.

c. Definiții pozitivistice, care accentuează ceea ce putem cunoaște despre personalitate, „adică operațiile noastre”. Este prin urmare punctul de vedere exprimat de numeroși behavioriști. O definiție tipică oferea în acest sens David McClelland (1951, apud Golu, 2002, p. 657): „personalitatea este conceptualizarea cea mai adecvată a comportamentului unei persoane în toate detaliile sale, pe care omul de știință o poate da la un moment dat”.

Sumarizând, putem spune că fiecare are o personalitate unică, compusă dintr-o multitudine de caracteristici diferite, care rămân stabile o anumită perioadă de timp. Carver și Scheier (2000) sistematizează ideile despre personalitate astfel:

- personalitatea este organizare și nu juxtapunere de piese diferite;
- personalitatea este un proces dinamic în interiorul individului;
- personalitatea este un concept psihologic ale cărui baze sunt fiziologice;
- personalitatea este forța internă care îl determină pe individ să se comporte într-un anumit fel;
- personalitatea este constituită din pattern-uri de răspunsuri recurente și consistente;
- personalitatea se relevă în direcții diferite: comportamental, gândire, sentimente.

4. Psihopatologia personalității

Tulburările de personalitate reprezintă o clasă de tulburări mentale caracterizate de pattern-uri durabile de comportamente, gânduri și experiențe interne dezadaptative, manifestate în contexte diferite și deviind puternic de la ceea ce este general acceptat în cultura respectivă. În decursul anilor, ceea ce a atras atenția asupra tulburărilor de personalitate a fost dezvoltarea relativ satisfăcătoare a funcțiilor intelectuale, fără a se altera discernământul asupra propriei persoane și interrelațiilor sociale, dar cu un comportament anormal sub aspect social și în special moral-social.

Dezvoltarea personalității în direcție psihopatologică are de regulă la origine trei categorii de factori:

- a) factori eredo-constituționali;
- b) experiențele din copilărie;
- c) raporturile și factorii sociali.

5. Evaluarea personalității

În mod tradițional, testele psihologice măsoară diferențele interindividuale sau diferențele dintre reacțiile pe care le manifestă un subiect în situații diferite. Anastasi (1988) considera că testele de personalitate măsoară în special stări emoționale, relații interpersonale, motivație, interese și atitudini. Sub necesitatea evaluării personalității, diferite teorii au dezvoltat în acest sens metode specifice.